

Eens in de zeven jaar: Sjemitat Kesafiem - opheffing van schulden

Rabbin mr. drs. R. Evers, rabbijn van het Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap

Dit Joodse jaar 5775 (2014-2015) is een Sjemita-jaar, een rustjaar of 'Sabbatical' jaar.

Er bestaan gedurende dit Sabbatical jaar 5775 twee soorten Sjemita:

1. Sjemitat karka'ot – het braak laten liggen van grond (dit geldt alleen in Israël) – en
2. Sjemitat kesafiem – het opheffen van schulden. Dit laatste geldt wereldwijd in het leenverkeer tussen Joden onderling.

Vlak voor het einde van dit Joodse jaar 5775, dus vlak voor Rosj Hasjana 5776 dat begint op zondagavond 13 september, worden de schulden volgens de Tora opgeheven. Dit betekent dat je dus na aanstaande Rosj Hasjana je uitstaande schulden niet meer kunt innen. Dit heet in het Hebreeuws: Sjemitat kesafiem – het opheffen van schulden. Maar een kleine 2000 jaar geleden heeft Hilleel de Prosbol ingesteld, een procedure waardoor Sjemitat kesafiem – het opheffen van schulden, voorkomen kan worden.

In dit artikel gaan we alleen in op de tweede soort Sjemita, de Sjemitat kesafiem.

Bronnen in de Tora

“Na afloop van een zeven-jaren cyclus moet je een kwijtschelding – van schulden – instellen. Hier gaat het om bij deze kwijtschelding: Iedere schuldeiser moet een door hem opvorderbare schuld die hij van zijn naaste te vorderen heeft kwijtschelden, hij mag zijn naaste, die ook zijn broeder is, niet aanmanen, want men heeft een kwijtschelding geproclameerd: in de naam van de Eeuwige. Een vreemde mag je aanmanen, maar wat je van je broeder hebt, dat moet je kwijtschelden” (Devarim/Deut. 15:1-3).

“Pas er voor op dat niet de minderwaardige gedachte bij je opkomt: ‘het zevende jaar, het jaar van de kwijtschelding is al heel dichtbij’, zodat je onwelwillend tegenover je armlastige broeder zou worden en hem niets zou geven. Hij zou zich over jou bij de Eeuwige beklagen en het zou je als zonde aangerekend worden” (ibid. 15:9)

Automatische opheffing

Het is een Tora-gebod om alle schulden aan het einde van het Sjemita-jaar op te heffen. Men mag na afloop van het Sjemita-jaar de schuld niet meer innen. Het is verder verboden om te weigeren een lening te verstrekken voor het Sjemita-jaar, uit angst dat de schuld niet betaald en opgeheven wordt.

Hoewel de indruk wordt gewekt dat de crediteur zijn schuld moet opheffen, is dit halachisch gezien onjuist. Sjemitat kesafiem – opheffing van schulden - geschiedt vanzelf. In de halachische literatuur heet dit ‘een opheffing door de Koning’ (Hasjeem, G’d). De schulden worden vanzelf opgeheven. De schulden omvatten niet alleen financiële schulden, maar zijn ook schulden uit lening van bruikbare goederen, zoals brood en snoepjes.

De Chachamim (Wijzen) hebben ook tegenwoordig de Sjemitat kesafiem verplicht gesteld, hoewel het tegenwoordig niet echt meer uit de Tora geldt. Onze Wijzen wilden niet dat deze mitsva (gebod) in de vergetelheid zou raken. Deze mitsva geldt voor iedereen, zowel mannen en vrouwen, en overall, zowel in

Israël als buiten Israël. Omdat deze mitsva een persoonlijke verplichting is en niet verbonden is met het land, geldt deze mitsva ook buiten Israël. Omdat niet alle Joden in Israël wonen, geldt Sjemita volgens de meeste Chachamim (Wijzen) niet meer volgens de Tora, maar wel op rabbinaal niveau.

Voor of einde?

Volgens de Rosj (13^e eeuw) en de Sjoelchan Aroech Harav (19^e eeuw) mag men gedurende het Sjemita-jaar geen schulden innen. Toch zijn de meeste Poskiem (halachische beslissers) van mening dat Sjemitat kesafiem pas aan het eind van het Sjemita-jaar optreedt (29 elloel van dit Sjemita-jaar tegen zonsondergang, dus vlak voor Rosj Hasjana van het volgend jaar 5776).

Er staat in de Tora: “Aan het einde van zeven jaar” (Devariem/Deut. 31:10). Aan het einde betekent op het laatste moment van het Sjemita-jaar. Volgens de meeste Poskiem kan men schulden gedurende het hele Sjemita-jaar nog innen.

Desondanks terugbetalen

Wanneer een debiteur een schuld wil terugbetalen na afloop van een Sjemita-jaar, moet de crediteur zeggen dat hij de schuld heeft kwijtgescholden. Maar wanneer de debiteur persisteert en zegt: “Desondanks wil ik het geld teruggeven”, dan staat het de crediteur vrij het geld aan te nemen. In feite geeft de debiteur aan de crediteur slechts een cadeau. Hoewel de Tora voorschrijft dat de schulden worden opgeheven, vonden de Chachamim het toch een goede zaak dat het geld wordt teruggegeven.

Niet tegen de Torabedoeling ingaan

Tijdens het sluiten van een lening, mag men niet duidelijk tegen de Tora-bedoeling ingaan. Wanneer men bij het lenen zegt dat men het geld terug wil hebben, ondanks het Tora-verbod om het te innen, is deze voorwaarde niet geldig en nietig. Desondanks mag de debiteur zich wel persoonlijk verplichten tot teruggave van geld, waartoe hij volgens de Tora niet verplicht is. Ieder mens heeft het recht een ander een cadeautje te geven.

Schulden zonder Sjemitat kesafiem

Een aantal schulden valt niet onder de Sjemitat kesafiem.

1. Allereerst is er het **salaris**. Dit is geen lening en wordt ook niet opgeheven. Het salaris moet men dus ook na afloop van het Sjemita-jaar gewoon uitbetalen.
2. Wanneer men uitleent tegen een **onderpand**, wordt dit in het Joodse recht gezien alsof de schuld al terugbetaald is. Het onderpand wordt als betaling gezien. Wanneer het onderpand minder waard is dan de schuld zijn er twee meningen. Sommigen stellen dat het onderpand toch de hele lening dekt, waardoor de lening betaald is. Ondanks de afloop van het Sjemita-jaar kan deze gewoon geïnd worden. Anderen zeggen dat alleen dat deel van de schuld dat gedekt wordt door het onderpand, na het Sjemita-jaar kan worden geïnd. Het restant (dat deel van de schuld dat meer is dan de waarde van het onderpand) kan men echter niet meer innen.
3. Een derde geval waarin geen sprake is van Sjemitat kesafiem, is een lening die pas opeisbaar is na afloop van het Sjemita-jaar. De Tora verbiedt om het geld op te eisen. De Tora veronderstelt in feite dat de lening voor het einde van het Sjemita-jaar reeds opeisbaar is. Is dat niet het geval, dan geldt het opheffen van de schuld niet.

Een typisch voorbeeld hiervan is het kopen op krediet bij leveranciers. Wanneer geen duidelijke betaaldatum is afgesproken, heft het einde van het Sjemita-jaar de schuld niet op. In vroeger tijden was het in ieder geval zo, dat leveranciers en ook winkeliers voor lange tijd krediet gaven. Ook al was er niets omtrent de betalingstermijn afgesproken, was het vaak zo dat de winkelier of leverancier de schuld niet voor het einde van het Sjemita-jaar zou opeisen. Het was dus alsof de

betaaldatum van de schuld na afloop van het Sjemita-jaar viel. Voor zulke schulden geldt geen Sjemitat kesafiem.

Overdracht aan Beet dien (rabbinale rechtbank): Prosbol

Alleen privé-schulden worden getroffen door Sjemitat kesafiem. Wanneer men de schulden overhandigt aan het Beet dien en het Beet dien van een debiteur int, is dit toegestaan, omdat de Tora alleen verbiedt: "Wat van jou bij jouw broeder is". Het Beet dien mag schulden wel innen. Zij mogen ook de crediteur aanstellen als degene die namens hen int. De overdracht van schulden aan het Beet dien heet prosbol. Het effect hiervan is dat de schulden niet opgeheven worden. Omdat tegenwoordig opheffing van de schulden slechts door de Chachamim is ingesteld, is het toegestaan Sjemitat kesafiem te omzeilen en daarvoor een prosbol te schrijven.

Prosbol

De term prosbol bestaat uit drie woorden. Pros betekent ten behoeve van (een instelling ten behoeve van), bolee betekent rijke mensen en botee betekent arme mensen. Deze instelling van Hilleel (1^e eeuw n.d.g.j.) was goed voor de armen, omdat ze anders geen crediteurs konden vinden. Het was ook goed voor de rijken, omdat ze geen geld zouden verliezen door het opheffen van de schuld aan het eind van het Sjemita-jaar.

Toen Hilleel zag dat de mensen vlak voor het Sjemita-jaar geen geld meer uitleenden, uit angst dat ze het geld niet terug zouden krijgen, heeft hij de prosbol ingesteld. Hiermee voorkwam Hilleel, dat de Bnee Jisra'el de Tora zouden overtreden.

Hilleel heeft hiermee de normale procedures van het overdragen van schulden aan derden verbreed. Allereerst heeft hij ervoor gezorgd, dat ook mondelinge schuldovereenkomsten konden worden overgedragen aan het Beet dien. Tevens heeft Hilleel ingesteld dat voor deze schuldcessie een mondelinge verklaring voldoende is.

Wanneer men verklaart dat de schulden overgedragen zijn aan een Beet dien, dan zijn de schulden ook werkelijk overgedragen aan een Beet dien.

De tekst van de prosbol

De prosbol is een verklaring van het Beet dien, die als volgt luidt: "Wij zaten bijeen met drie dajaniem (rabbinale rechters) en voor ons verscheen Ja'akov ben Mosje. Hij zei ons: "Zie, dit jaar is het zevende jaar (Sjemita-jaar) en ik heb nog schulden te innen van verschillende mensen, sommige zijn schriftelijk geregeld en andere slechts mondeling. Bij deze draag ik jullie een prosbol over en geef ze jullie als geschenk door middel van een kinjan (verwervingsmethode) van vier el grond, die ik bezit. Door middel van deze grond draag ik jullie de schuldverhoudingen over en geef ik jullie toestemming om al mijn schulden te innen, die ik tegen verschillende debiteuren heb. Vanaf nu zijn jullie voor mij de dajaniem, zullen jullie invorderen en voor mij de schulden innen. Als jullie deze schulden niet innen, dan in ik elke schuld zelf van iedere debiteur op elk gewenst moment, nu ik bij jullie een prosbol heb ingeleverd." Wij ondergetekenden, het Beet dien, hebben zijn woorden aangehoord en hem gemachtigd om zijn schulden te innen, door middel van deze prosbol op grond van de takana van Hilleel en onze Chagamim, zodat zijn schulden niet zullen worden opgeheven en hij deze kan vorderen.

Ondertekend op die en die datum van die en die maand, van dat en dat jaar door drie dajaniem x,y en z".

Men kan een prosbol schrijven, zolang de crediteur de schuld nog mag innen. Dit betekent dat een prosbol mag worden geschreven tot het einde van het Sjemita-jaar.

Status en rol van het Beet dien (rabbinale rechtbank)

Volgens de Beet Joseef (16^e eeuw) moet het Beet dien een belangrijk Beet dien zijn. Een belangrijk Beet dien in deze context betekent een Beet dien, dat door velen in de stad wordt aanvaard en op de hoogte is van de voorschriften. Volgens de Asjkenazische Poseek Rema hoeft een Beet dien niet chasjoev (belangrijk) te zijn. Iedere drie kosjere mensen zijn geschikt om als dajaniem te fungeren. Anderen stellen dat men hier toch Bnee Tora (Tora-geleerden) voor moet nemen.

Twee of drie getuigen

Het overhandigen van de prosbol hoeft niet in aanwezigheid van het Beet dien te geschieden. In principe is het voldoende dat men voor twee getuigen verklaart, dat men de schulden overdraagt aan het Beet dien van de stad of een ander Beet dien. Wanneer twee getuigen ondertekenen, dat de crediteur de schulden heeft overdragen aan een Beet dien chasjoev (belangrijk rabbinaal hof) is dit voldoende. De dajaniem (rabbinale rechters) van het begunstigde Beet dien hoeven niet op de hoogte te zijn van de overhandiging van deze schuld. Anderen stellen dat men deze overdracht aan een Beet dien van de woonplaats of elders, moet doen in aanwezigheid van drie mannen, zodat ook de prosbol wordt opgemaakt in aanwezigheid van drie mannen, die in feite een Beet dien vormen. Deze drie mannen bevestigen, dat de crediteur zijn schuldverhoudingen heeft overgedragen aan een belangrijk Beet dien in de woonplaats of elders.

Formulering prosbol via getuigen

De formulering van een dergelijke prosbol luidt: "Wij ondergetekenden bevestigen hierbij dat voor ons verschenen is Ja'akov ben Mosjee en ons gezegd heeft: "Zie, dit jaar is het Sjemita-jaar. Ik heb zowel schriftelijke als mondelinge schulden uitstaan tegen een aantal mensen en tegen banken. Ik draag hierbij elke schuld die ik heb over aan het Beet dien in die en die stad, met de dajaniem rabbijn A, rabbijn B en Rabbijn C. Ik kan de schulden innen op elk gewenst moment". Omdat Ja'akov ben Mosjee aan het Beet dien de prosbol overgedragen heeft, zoals onze Chachamiem hebben voorgeschreven, hebben wij deze prosbol-akte geschreven en getekend op die en die dag, zoals in zwang is vanaf de dagen van Hilleel hazakeen (de oude) en zoals de Chachamiem dit hebben ingesteld". Daarna ondertekenen de drie aanwezigen deze prosbol.

Grondbezit

Zoals blijkt uit de formulering van de eerste prosbol, kan deze alleen worden uitgeschreven wanneer de debiteur grond heeft. Wanneer een debiteur land bezit, is het alsof de schuld al geïnd is. Land kan niet gestolen worden en staat altijd op naam van de eigenaar. Wanneer men de schulden overdraagt aan het Beet dien geldt het land als zekerheid voor betaling onder de vigeur van het Beet dien. Andere Chagamiem stellen dat onze Wijzen de prosbol alleen maar hebben ingesteld bij veelvoorkomende gevallen. Het komt zelden voor dat een crediteur geld uitleent aan een debiteur, die geen grond bezit.

Wanneer de debiteur geen grond bezit, kan de crediteur geen prosbol schrijven. Vandaar dat het de gewoonte is om in de prosbol-akte te schrijven, dat de crediteur vier el van zijn grond overdraagt aan zijn debiteur. Anderen doen dit niet, omdat men niet hoeft te vrezen dat de debiteur geen grond heeft. Ieder mens heeft tenminste vier el (2 meter) gebruiksruimte, ook al is het alleen maar gehuurd of geleend. Ook dit is voldoende als grond. Leerlingen op jesjivot, die geen eigen vier el grond bezitten, worden voor de prosbol toch meegeteld, omdat ze gebruiksrecht hebben. Ze mogen slapen in de jesjiva en hun spullen neerleggen op de plaats waar ze leren.

Tijdsverschillen

Wanneer een crediteur in het buitenland woont en mensen in Israël hem geld schuldig zijn, moet men ook op tijdsverschillen letten. De schuld wordt opgeheven op het moment van zonsondergang in de

woonplaats van de debiteur. Wanneer de zon in Israël op erev Rosj hasjana eerder ondergaat dan in West-Europa of in Amerika, is de schuld misschien al kwijtgescholden voordat de prosbol geschreven is.

Datering van de prosbol

Een geantedateerde prosbol is kosjer. Een postgedateerde prosbol is pasoel (ongeschikt). Wanneer men de prosbol in Nissan schrijft maar de datum van Adar gebruikt, is het goed. Hiermee heeft de crediteur zichzelf alleen maar benadeeld. De prosbol geldt alleen maar voor leningen tot Adar en niet voor leningen na Adar.

Een gepostdateerde prosbol is niet goed. Wanneer men in Nissan de prosbol opstelt, maar Sivan als ingangsdatum schrijft, is het ongeldig. Doordat men een latere datum schrijft, geeft de crediteur zichzelf meer rechten. De prosbol zal ook gelden voor leningen na de werkelijke datum van het schrijven van het prosbol (Nissan). Daarom is de prosbol pasoel.

Leningen, verstrekt na het schrijven van de prosbol, vallen niet onder de werking van de prosbol. Daarom moet men bij leningen, verstrekt na het schrijven van de prosbol, de opeisbaarheidsdatum na het einde van het Sjemita-jaar stellen (anders worden deze schulden van na de prosbol, opgeheven tegen het einde van het Sjemita-jaar).

Men kan ook een nieuwe prosbol maken.

Wanneer men geld stort op de bank, na het schrijven van een prosbol, moet men een nieuwe prosbol schrijven. Ook bestuurders van liefdadigheidsfondsen, moeten een prosbol maken, hoewel de schulden aan een liefdadigheidsfonds niet worden opgeheven.

Men kan ook een prosbol maken door een sjaliach (gezant of vertegenwoordiger). In de akte van de prosbol moet dan staan, dat die en die meneer of mevrouw optreedt als gezant van die en die crediteur. Wanneer een getrouwde vrouw een aparte bankrekening heeft, waar de man niets over te vertellen heeft, moet zij een prosbol voor zichzelf maken.

Het Beet dien

Een prosbol mag ook 's nachts geschreven worden. De dajaniem mogen familie zijn van de debiteur of van de crediteur. Ze mogen echter geen familie van elkaar zijn, want dan heet het Beet dien geen Beet dien meer.

Kleine lening voor de mitsva

Sommigen hebben de gewoonte om na het schrijven van de prosbol, toch een klein bedrag uit te lenen aan een vriend of een kennis. Omdat deze lening uitgekeerd werd na het schrijven van de prosbol, is de prosbol daar niet op van toepassing.

Wanneer na afloop van het Sjemita-jaar de debiteur van deze kleine som het geld wil teruggeven, moet de crediteur zeggen: "Mesjameet ani, ik laat de schuld los".

Wanneer de crediteur deze som nu niet aanneemt van de debiteur, heeft hij de mitsva van Sjemitat kesafiem – het opheffen van de schulden, in de praktijk vervuld.

Hij moet er uiteraard zorg voor dragen, dat deze kleine schuld opeisbaar is voor zonsondergang voor Rosj Hasjana, aan het einde van het Sjemita-jaar.